**Skrifter utgifna af Humanistiska Vetenskapssamfundet i Upsala. II.5**

# NYARE UNDERSÖKNINGAR

PÅ DEN

# PLAUTINSKA PROSODIENS OMRÅDE

*

AF

**P. PERSSON**

*

Upsala 1894
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG

---

## Förord till den elektroniska utgåvan

Detta verk av **Per Persson** (1857-1929), utgiven 1894 i serien *Skrifter utgifna af Humanistiska Vetenskapssamfundet i Uppsala* såsom N:o II.5, är skannad av Google 2008 och anpassat för projekt Runeberg av Ralph E i februari 2011.



**Skrifter utgifna af Humanistiska Vetenskapssamfundet i Upsala. II. 5.**

## NYARE UNDERSÖKNINGAR

**PÅ DEN**

# PLAUTINSKA PROSODIENS OMRÅDE

*

af

**P. PERSSON**

*

UPSALA 1894
almqvist & wiksells boktryckeri-aktiebolag

## Nyare undersökningar på den Plautinska prosodiens område.

Hac commentatiuncula breuiter referuntur atque in unum comprehenduntur ea, quae recentiore aetate de prosodia Plauti ceterorumque poetarum scaenicorum latinorum disputata inuestigataque sunt. Et maxime quidem agitur de mensura particularum *nempe, quippe,* aduerbiorum *inde, unde,* formarum quarundam pronominum *ille, iste.* Quas figuras in uersibus scaenicorum id singulare habere constat, ut priores syllabae haud paucis locis corripi uideantur: *nēmpe, quīppe, īnde* cet. Eiusmodi autem correptionis cum nulla prorsus ratio excogitari possit, locis illis, si uerum quaerimus, non *nēmpe, quīppe, īnde* cet. pronuntiandum est, sed *nemp(e), quipp(e), ind(e)* cet. admissa syncopa uocalium finalium (cfr *nec : neque, ac : atque,* id gen. al.). Priores igitur eorum, quae dixi, uocabulorum syllabae etiam in uersibus scaenicorum semper per se longae sunt. Quam regulam ne ii quidem loci euertunt, ubi formae quaedam *ille* et *iste* pronominum ita positae sunt, ut legem dipodicam, quam uocant, migrare uideantur, uelut *illi* quarto senarii pede Bacch. 1018, *pallam illam* initio septen. troch. Men. 426. Ad quos locos expediendos non correptio syllabae *ill* fingenda, sed potius statuendum ultimam accentu praeditam fuisse *(illí illám).* —

In excursu de origine particularum quarundam latinarum (*em, ecce,* al.) disputatur. Atque *em* ex imperat. *eme* decurtatum esse, ut uolunt Stowasserus et Skutschius, ego non credo. Immo ex stirpe pronominali *e* eadem ratione deriuatum est atque *nem (nem-pe)* ex stirpe *ne, tem (au-tem)* ex stirpe *te* (cfr αυ-τε). Stirps illa, quae est *e,* etiam in *ecce* particula reperitur: *ecce* ex *ē-ce*

ortum conglutinatione duarum particularum demonstratiuarum *ē* et *ce* exstitisse uidetur. Atque *ē* illud recurrit in *ecquis, ecquando* (i. e. *ēquis, ēquando*), *ēn,* fortasse etiam in *quom-e, tam-e* (cfr gr. επει-η). — Praeter *ē* aliam uiguisse formam *ō* haud improbabile uidetur, si *dō (dō-nique)* : *dē (denique),* alia sim. in comparationem uocamus. Quae forma fortasse *ō-lim* aduerbio (de suffixo cfr *talis, qualis*) subest.

*

## Nyare undersökningar på den Plautinska prosodiens område.

*

Efter Ritschls epokgörande Plautusforskningar återstodo särskildt på det metriska och prosodiska området många tvistiga frågor att utreda, många svåra problem att lösa. Undersökningarne på detta gebit ha också i senare tid oaflåtligt fortgått, och man måste erkänna, att de resultat, som vunnits, ej äro få eller obetydliga. Man har lyckats

att uppdaga ordning och regel på många punkter, der man förr ofta var alltför benägen att se blott regellöshet och licenser, eller der man vacklade hit och dit mellan mångahanda förklaringar.

Hvad specielt beträffar framstegen på prosodiens område, vill jag inledningsvis framhålla den formulering och tillämpning af den s. k. iambförkortningslagen, för hvilken vi ha att tacka hufvudsakligen C. F. W. Müller l och Richard Klotz2. Redan Ritschl antog (Prol. till Trin. Cap. XIII) förkortning af den långa slutvokalen i vissa iambiska ord, spec. i verbalformer såsom roga, iube, abi o. s. v., uti nom. homo, vissa partikel- och pronominal-former. Men han fullföljde ej vidare denna synpunkt, hvars räckvidd ej heller till fullo insågs af Fleckeisen 3 och Brix4. Då Ritschl fann ordformer som t. ex. manum, pater, auidem, apud mätta såsom pyrrichier framför ett följande ord med begynnande konsonant (således med skenbart negligerande af positionsläng-

1 Jfr Plautinische Prosodie 83 ff.

2 Jfr GrundzÜge Altröm. Metrik p. 39 sqq. — Se ock Havet De uersu saturn. p. 26 ff., Zander Vers. ital. p. XCIX ff., Leppermann De corrept. uoc. iamb. Diss. Monasterii 1890.

3 Jahrb. f. Phil. 61, 39 sqq. 4 Ini. till Trinummus1.den), så sökte han för denna företeelse en helt annan förklaring. Till en början statuerade han (Prolegom. kap. XI) i dylika fall ekthlipsis (vokalutstötning): de ifrågavarande orden skulle hafva uttalats enstafvigt: m(a)num, qu(i)dem, apfujdo. s. v. Denna åsigt har än i dag sina anhängare såsom t. ex. den engelske utgifvaren af Amphitruo, Arthur Palmer, som finner, att Ritschl uppdragit gränserna för denna 'slurring of words' alldeles för trångt1. Att åsigten ej kan vara rigtig, är klart redan på den grund, att den medför antagandet af för en Romare outtalbara konsonantgrupper i ords början samt äfven delvis utstötning af betonade vokaler2. Ritschl uppgaf sjelf sin nyss refererade teori och uppstälde, dertill särskildt föranledd af sina epigrafiska studier, en ny (Rh. M. XIV, 397 ff. = Op. IV, 403 ff). Då han på inskrifter från den arkaiska tiden fann, att slutljudande konsonanter ofta ej utskrefvos (t. ex. oino — oinom, optumo = optumotn, deda = dedant, dedro = dedront o. d.), så stod det klart för honom, att man här hade att söka förklaringen till den hos Plautus* så ofta förekommande pyrrichiska mätningen af ordformer som manum, quidètn, student o. s. v. Denna pyrrichiska mätning skulle bero på utstötning af slutkonsonanten, man hade att uttala manu\ quide\ stude' o. s. v. Denna teori har närmare utvecklats bland annat af Corssen uti hans bekanta arbete 'Uber Ausspracjie Betonung und Vocalismus d. lat. Sprache'. Den fasthålles af moderna Plautusutgifvare såsom t. ex. Lorenz (man jämföre anm. till Mil.2 58, Most.2 254) och Sonnenschein (jfr inledn. till Capt. p. 9, anm. till Rud. v. 595). Den genklingar äfven understundom i språkvetenskapliga arbeten. Så åberopar Osthoff3 såsom stöd för förklaringen af 3 pl. perf. på êre {dedêre o. s. v.) ur ett ursprungligt -erent sådana hos scenici förekommande mätningar som student fácere (Terent. Ad. 900), hàbènt déspicatam (Eun. 384) o. s. v. D. v. s. mätningen student skulle bero på ett bortkastande af slutkonsonanterna. Det må nu förhålla sig med förklaringen af 3. pl. perf. på êre huru

1 Jfr Palmer uti inledn. till Amphitruo p. 35. Se för öfrigt äfven Lorenz till Most.2 v. 294, Christ Metrik2 21, 346.

2 Jfr Lachmann Comm. till Lucretius p. 412, Crain Plaut. Stud. p. 12.

8 Zur Gesch. d. Perf. p. 213. Jfr Johansson Akad. Afhandl. till Professor Sophus Bugge p. 36 n. 1.som helst (att det uppstått ur -erent, kan på goda grunder betviflas *), säkert är i alla händelser, att inga slutsatser i berörda hänseende kunna dragas af mätningar som student facere. Efter C. F. W. Mullers undersökning uti hans ofvannämda arbete står det nämligen fast, att Ritschls andra hypotes är lika ohållbar som den första. Exemplen på pyrrichiska mätningar som de nyssnämnda äro mycket talrika, men icke i ett enda fall har förkortningen af slutstafvelsen inträdt efter föregående lång vokal. Det heter t. ex. månum /ert, men aldrig aurxim dat, det heter pater fert, men ej mäter fert, det heter student, men ej rldènt. Nu är det ju otänkbart, att konsonantbortfallet skulle kunnat betingas af den föregående vokalens kvantitet. På inskrifterna finner man ju ock lika väl oino(m) som uiro(m) o. s. v. Allmänt är man ense om, att slutande s framför följande konso* nant i lat. undergått en reduktion. Denna reduktion inträder också lika väl efter lång som efter kort vokal, jfr t. ex. vers- och caesurslut som esti(s) uos, tempu(s) fert o. s. v.2 För öfrigt skulle man mot Ritschls teori kunna anmärka, att om t. ex. d uti apud, r i

pater kunde falla bort, man borde vänta att finna exempel på elision af den föregående vokalen framför följande vokal t. ex. ap(u) amantem, pai(e) alius o. s. v. Dylika elisio-ner äro likväl oerhörda. Deremot förekommer sannolikt, såsom Leo påpekat3, elision vid slut-j med föregående vokal. Jfr t. ex. Bacch. 90 Ille quidem hánc abdiicet: tu null(us) ádfuerfs, si nön lubét

1 Sannolikare är, att -êre innehåller en ändelse motsvarande fi. -ra (áduh-ra o. s. v.) och att -erunt beror på tillfogande af pluralisändelsen -unt = -ont. Jfr isynnerhet Bartholomae Studien z. indog. Sprachgesch. II, 197 ff.

2 Då för ordens slutljud i satssammanhanget i allmänhet samma regler gälla som för inljudet, egde väl denna reduktion af s från början blott rum framför sådana konsonanter,, framför hvilka s äfven i inljud reducerades (t. ex. /, m, n o. s. v.). Der sådan reduktion i andra fall inträdt, måste den anses bero på analogibildning.

3 Ind. lect. in acad. Rostoch. 1887 p. 7. Jfr Bergk Opusc. phil. I, 627, Seyffert Jahresber. 1886, p. 82, 1890, p. 9, Skutsch Forschungen zur lat. Gramm. und Metr. I, passim, Sonnenschein comm. till Rud. p. 152 f. Se för öfrigt Cic. Or. 45, 153: f sitte uocalibus saepe breuitatis c au sa contt ahebant, ut ita dicerent, mttiti' niodis, uas' argenteis, palm* et crinibus, tedi* fractis/Rud. 888 Nam in cöllumbári* cöll(us) haud miilto pöst erft 2

ibid. 1006 Élleborösus sum :: At ego cérrit(us): hÜnc non ámittám tamén s

Det torde af det sagda vara klart, att förkortningen af slutstafvelsen i ord som männrn, quidem, apud, pater o. s. v., eftersom den betingas af föregående vokals korthet, måste vara af väsentligen samma art som förkortningen i roga, abi, uide o. s. v., hvilken förkortning också är bunden vid föregående vokals korthet (uidè, men ej rldè). I båda fallen ha vi att se en verkan af samma genomgående lag. Att hafva fastställt detta är C. F. W. Mullers stora förtjänst. För öfrigt gäller den ifrågavarande

1 Plautus synes här hafva tillåtit sig att använda första stafvelsen i colum-bar såsom lång på grund af ordleken med collus.

2 Plautushandskrifterna (BCD) hafva collunt, men Priscianus, som citerar versen (V, p. 150, 10 H.) collus. Att detta är den rigtiga läsarten, är sannolikt, då ordet collus annars hos Plautus (liksom hos andra arkaiska författare), för så vidt genus kan urskiljas, finnes användt såsom maskulinum. Jfr det germ. halsa-(af kolso-) masc. och se Skutsch Forschungen I, 168.

8 Genom antagandet af en reduktion af slutande 5 äfven framför vokaliskt började ord sprides ock ett klarare ljus öfver de bekanta formerna acturu's (= acturus es), bonu'st (— bonus est) o. d. acturu's står på samma linie som t. ex. dicacula's (~ dicacula es), botiu*st går parallelt med bonum'st (= bonu(m) est) o. s. v. Efter ord slutande på vokal + 5 eller m behandlades formerna es, est på grund af s:et's och w:et's reduktion i uttalet på samma sätt som efter ord slutande på vokal.

Emellertid synes mig ej Leo (jfr äfven Seyffert anf. st.) fullt rigtigt uppfatta längden af sista stafvelsen i former som acturu's, Leo sätter acturu's = acturu' ês: "det långa c uti es kunde ej försvinna såsom det korta t. ex. uti bonumfejst". Men es innehåller efter all sannolikhet icke någon naturlängd utan en positionslängd: ês är egentligen ess (—es-sfi), jfr gr. horn. syrak. èa-al), liksom miles är miless (milet-s), höc nom. acc. sg. neutr. är hocc (hod-ce) o. s. v. Rätteligen bör man således säga, att acturu's är = acturu(s)'(e)ss liksom dicacula's är = dicacula'ss. — De försök, som på senare tid gjorts att förklara e uti es såsom en naturlängd kunna ej anses lyckade (jfr utom Brugmann Morph. Unters. III, 8, Osthoff Zur Gesch. d. Perf. 148 ff. nu äfven Brugmann Grundr. II, 863, Bartholomae Indog. Forsch. III, 17 ff.). Det en gång inskriftligt förekommande ést (med apex) och det oskiska ist (Cipp. Abell. 6 gånger gentemot estud a gånger) kan man svårligen tillmäta någon afgörande betydelse (jfr om det sistnämda R. v. Planta Gramm, d. osk. umbr. Dial. I, 84, Bronisch Die osk. 1- und *-Voc. p. 127). Af det uti litauiskan i vissa former af verbum substantivum förekommande ê ger Zubaty anvisning till en enkel förklaring (Indog. Forsch. Anz. III, 162, n. 1)lagen ej blott för iambiska ord, utan under samma vilkor (jfr nedan) också 2. i det fall att två (ursprungliga eller genom elision uppkomna) monosyllaba tillsammans bilda en iamb, t. ex. quod est, id est, et hunc, ego kànc, tace åtqu(e) etc. 3. Begynnelsestafvelsen i ett två- eller flerstafvigt ord förkortas, om den föregås af ett monosyllabum t. ex. ut öccepi, quid öbsecro, neque Indignior o. s. v.l 4. En

begynnande iamb i ett flerstafvigt ord öfvergår till pyrrichius: magistratus, iuèntutis, uoluptatis, uoluntate o. s. v.2 Slutligen har Klotz, byggande vidare på den af Muller lagda grunden, visat, att parallelt med förkortningen af iambiska ord eller förbindelser till pyrrichiska går en förkortning af kretici till daktyler, och detta ej blott uti anapästiska versmått, utan äfven i iambiska och trochaiska, för så vidt nämligen som daktyliska

1 Denna förkortning träffar oftast prefixstafvelser såsom i de anförda exemplen, och Klotz Metr. p. 75 f. synes principielt vilja inskränka den till detta fall. Exempel som ego tnfumatist séd öptunte skulle bero på 'analogibildning'. D. v. s. äfven här skulle in- op- af språkmedvetandet uppfattats som prefix. Detta låter tänka sig, men mot inskränkningen tala fall som quod höstica Capt. 246, sed Üxor Rud. 895 och annorst., fall hvilka svårligen genom emendation kunna undanrödjas. Ej heller har Klotz anfört något fullgiltigt skäl, hvarför denna förkortning ej skulle kunna träffa äfven rotstafvelsen

2 Rörande gränserna för denna förkortning äro meningarne temligen delade. Åtskilliga forskare vilja ej erkänna den i fråga om naturlängd, de anse t. ex. ett uerèbátnini (jfr Terent. Phorm. 90a) såsom omöjligt (se t. ex. Spengel inledn. till Andr. p. XXXI, Dziatzko inledn. till Phorm. 36, Leo Deutsche Litte-raturzeit. 189a. Sp. 143a, Lindsay Class. Review 189a, Sp. 404). Men då iambförkortningslagen annars träffar naturlånga stafvelser likaväl som positionslånga, förstår man ej, hvarför naturlängden t. ex. uti uerebamini skulle hafva blifvit förskonad från förkortning, då öfriga betingelser för sådan förkortning funnos för handen. Med rätta sammanställer Klotz Metr. p. 89 uerè-bamini med calfrfieri (calê- är morfologiskt samma form som uerê-J. Jfr för öfrigt anucitia, pudicitia o. s. v. — Klotz menar (Metr. 87 ff.), att den andra stafvelsen i flerstafviga ord endast i det fall kunde förkortas, att den ej uppbar språkaccenten. Möjligt vore således t. ex. magistratus, men ej magister, uoluptatem, men ej uoluptas (såvida ej ett enklitiskt ord följde, då accenten kom att hvila på Ultima, t. ex. uoluptas med) o. s. v. Men äfven häremot synas sådana former tala som biblsti Stich. 731, dedisse Amph. 761, prö/Scto Mil. 390 (det genom elision tvåstafvigt vordna proflcto t. ex. Mil. i85b förklaras i analogi med uidétqu{e) o. d.), simillumae As. 241 m. m. (se Seyffert Berl. phil. Wochenschr. 1891, Sp. 880 sq.). Jfr emellertid Skutschs anmärkningar Forsch.. I, 108 n. 1. Frågan kan ej ännu anses fullt utredd.ordfötter i dessa versmått äro tillåtna l. Mot turbinès Trin. 835^ perdidi Rud. 222 o. d. i anapäster svarar sålunda i iamber t. ex.

Poen. 1348 Nemfném uenfre, qui fstas ádsererét manÜ Rud. 944 Enicås iam me ödio quisquis és 2 Pers. 269 Uerbéribus cáedi iÜsserft, compédés inpingi. uápulém

o. s. v. Äfven i den mellan flere ord delade kretikern inträder förkortning, t. ex. cálleo et commemini Pers. 176, prandium ut iussisti Men. 367 o. s. v.

Genom den nu i korthet afhandlade s. k. iambförkortningslagen, hvilken man torde kunna formulera så: en iambisk staf-velseföljd blir pyrrichisk, då de båda stafvelserna tillsammans bilda vershöjning (thesis) eller verssänkiiing (arsis), och ictus-faller antingen på den första af de begge stafvelserna eller på den dem närmast följande stafvelsen (^— eller ~—')3, genom denna lag, säger jag, har man lyckats under en synpunkt bringa och så tillvida förklara en mängd fall, i hvilka en i sig lång stafvelse hos scenici finnes använd som kort.

Nu förekomma emellertid också, som bekant, åtskilliga fall af verklig eller skenbar förkortning af lång stafvelse, hvilka icke låta hänföra sig under den nämnda lagen. Hit höra (för att ej tala om conträ och frusträ, i hvilka ord det senare språkets längd utan tvifvel är ourspringlig):

1. sådana mätningar som tuquidem för tu quidem, siquidem för si quidem, mèquidem, tequidem, isqtädem etc, jfr ock quandö-quidem1. På samma sätt väl: slquis Stich. 6yy nèquis Capt. 791,

1 Se Klotz Metr. 42, 59 ff., 77 ff. — Öfverhufvud påvisar Klotz, att ana-Dästerna ej äro att betrakta såsom något slags Vild rytm', utan i det hela lyda samma lagar som de öfriga versmåtten.

2 Jfr hårtill ock Spengel Reformvorschläge p. 306 f. samt anm. till Truc. I, 2, si.

3 Jfr härtill Skutsch i Vollmöllers Jahresbericht Über die Fortschritte d. roman. Philol. 1892, p. 33, med hvilken jag för öfrigt instämmer deruti, att den ifrågavarande lagen till sin egentliga natur måste betraktas såsom språklig (grundad i ett verkligt uttal), ej såsom blott metrisk, hvartill Klotz synes benägen, ehuru han här såsom ofta ej

yttrar sig fullt klart och konsekvent. — Jfr för öfrigt äfven Skutsch Forschungen I, passim och Sonnenschein Class. Review 1B93, Sp. 133 n. 2.

4 Se Scherer Studemunds Studien II, 137 f.ècquis jämte êcquis o. s. v. 1. Vid anslutning af enklitiska ord modifierades den föregående stafvelsens ton på ett sådant sätt, att det ledde till förkortning af stafvelsen: »Quantitätsentziehung durch Tonanschluss» 2.

2. De sex orden: part. nempe, inde, unde, quippe samt vissa former af pronomina Me och iste. Med dessa ord eger det i prosodiskt afseende märkliga förhållandet rum, att, medan de ibland mätas reguliert såsom tremoriga, resp. vid elision af slutvokalen såsom tvåmoriga, de derimot ibland synas vara använda såsom pyrrichier: nèmpe, Inde, unde o. s. v., utan att detta kan förklaras med tillhjelp af iambförkortningslagen. Ett exempel kan tjena att åskådliggöra det för öfrigt välbekanta förhållandet. Jfr t. ex. en vers som Curc. 235

Saluéto. Qufd agis? :: Ufuo :: Némpe ut dignus és med t. ex. Cas. 599

Quin tu suspéndis té? nempe tiite dfxerás. I den först anförda versen bildar det enstafviga nemp(e) thesis i en spondé och innehåller således 2 moror. I den senare versen synes nempe tu(te) representera en anapäst, så att således här det tvåstafviga nempe blott skulle innehålla 2 moror, eller med andra ord första stafvelsen vara förkortad.

1 Se Bticheler i Wölfflins Archiv f. lat. Lexikogr. III, 144 sqq., Seyffert uti Bursians Jahresber. 1890, p. 7 ff, Skutsch Forschungen 9. Hit höra emellertid ej, såsom Bilcheler och delvis Skutsch synas mena: riisi (af nê-si), sitte (jfr förf. Indog. Forsch. II, p. 223) och knappast hödie (jfr Brugmann Grundr. II, 56 n.).

2 Med detta namn är dock saken ej förklarad. BOcheler säger anf. st. med afseende på tiiquidem: "Der Römer hatte neben dem zwiefach betonten, oratorisch gedehnten tu quidem das unter éinen Ton zusammengedrängte und dafQr in der Quantität geminderte, kurzangebundene tuquidem". I sjelfva verket förefaller det dock märkvärdigt, att tonens sammanträngande på en stafvelse skulle ha till följd denna stafvelses förkortning. Den starkt betonade stafvelsen brukar ju ej undergå förkortning. Den här i fråga varande tonen måste således hafva varit af en egen art. Jfr nu Wackernagels skarpsinniga anmärkningar om denna företeelse 'Beiträge z. Lehre vom griech. Akzent' p. 22 sq. Wacker-nagel antager, att accenten på tu i tuquidem varit en s. k. 'scharf geschnittener* (jfr t. da energiskt uttaladt med kort a), en accentart, som tenderar att skydda korta stafvelser för förlängning eller att förkorta långa stafvelser (i ordets inre brukar denna förkortning af vokalen gå hand i hand med en förlängning af åtföljande konsonant, t. ex. Juppiter af Jupiter, narrare af närare o. s. v., se Brugmann Grundr. I, 464.). W. jämför för öfrigt gr. yjtoi af -¾ xot, (tr{a^rod i'.vo<; afHuru skall man förklara denna vacklan i kvantitet hos ett och samma ord? Denna fråga afhandlas utförligt af Franz Skutsch i hans nyligen utkomna arbete »Forschungen zur La-teinischen Grammatik und Metrik, I Plautinisches und Romani-sches». Det är den af Skutsch här framstälda, som mig synes, i det hela tillfredsställande lösningen af problemet, hvilken jag i det följande vill taga i närmare skärskådande l. Jag börjar med nempe, inde, unde, som alla innehålla förbindelsen nasal + explosiva, öfvergår sedan till quippe och slutar med pronomina Me och iste, der förhållandena äro mer invecklade.

Mätningen af nempe, inde och unde på sådana ställen, der dessa ord synas vara använda som pyrrichier, förklarade man förr vanligtvis genom det antagandet, att den framför explosivan stående nasalen bortfallit,1 förklingat, eller så försvagats, att den ej längre tillsammans med explosivan kunde bilda positionslängd2. Man åberopade sig dervid dels på inskriftliga former som Po-poni — Pomponi, Decebris = Decembris o. s. v., dels på den några gånger i plautinska handskrifter uppdykande formen nepe i st. f. nempe 3. Det är tydligt, att denna förklaring ej kan vara rigtig. Man frågar sig för det första: Om den pyrrichiska mätningen af nempe, inde, unde beror på nasalens försvinnande eller förklingande, hur är det då möjligt, att nempe, inde, unde på så många ställen kunnat användas med lång första stafvelse? Och vidare: hur kommer det sig, att man aldrig i några andra ord än de ifrågavarande kan finna något spår af nasalens förklingande framför följande explosiva? Uti alla andra ord bildar ju nasal med följande konsonant positionslängd hos Plautus. Hvad det handskriftliga nepe beträffar, hvilket Ritschl betecknar såsom ett »memorabile indicium pyrrhichiacae mensurae» 4, så be-

1 Skiitschs förklaring är för öfrigt ej ny. Samma åsigt hade förut, ehuru utan fullständigare bevisning, uttalats af Wase Senarius, de gamla Plautusedito-rerna Bothe och Weise, Bergk Op. phil. I, g, Quichérat Mélanges de Philologie 219, 169 f. (jfr Skutsch Forschungen I, 164 f.). — Se äfven Spengel till Truculen-tus II, 4, 11.

2 Jfr särskildt Corssen Ausspr.2 II, 666 f. och annorstädes.

3 Jfr t. ex. Trin. 328, der de Palatinska handskrifterna BCD hafva nepe, men Ambrosianus nempe; ibid. 966, der B har nepe, men CD nempe.

4 Jfr anm. till Trin. 328.tyder det rakt ingenting. Här föreligger helt enkelt ett af de vanligaste fel i minuskelskriften (nepe för nepe). De inskriftliga formerna som Poponi bevisa ej, att nasalen varit borta i uttalet. Öfver hufvud har man ej i latinet kunnat uppvisa något säkert exempel på bortfall af nasal framför följande explosiva. De fall, som man härför åberopat \ har Skutsch reducerat till sitt rätta värde. Endast i fråga om ett par former skulle någon tvekan kunna uppstå: lèuis i förhållande till gr. s-Xa/os af è-Xn/6<; (jfr lit. lengvas 'lätt' o. s. v.), catulus i förhållande till canis ¾. Men leuis står säkert för leghuis och är härledt af en onasalerad rotform legh-, som förhåller sig till den nasalerade lengh- Ingh-alldeles som t. ex. (g)hed- uti hedera till (g)hend- 'gripa' uti pre-hendo o. s. v. Likaså har man naturligtvis att uppfatta uac-i uåcillare i förhållande till sanskr. vane- 'böja sig, vackla'3. — Catulus kan man knappast, såsom Skutsch vill, skilja från canis. Att catulus betyder 'unge i allmänhet', ej blott 'hvalp'4, gör ingenting till saken. Det indoeuropeiska ordet för 'hund' (jfr gr. tuxöv o. s. v.) hade sannolikt ursprungligen betydelsen 'unge' (jfr af samma rot x6oc 'fetus', sanskr. ci-cu- 'unge', isl. hiinn 'unge, ung björn' o. s. v.). Det gr. oxi>Xa£ förenar ju faktiskt betydelserna 'unge, ung hund, hund'. Från betydelsens synpunkt föreligger alltså intet hinder mot att förena catulus och canis. Hvad beträffar den afledande dentalen i catulus, så återfinnes den ej blott i det germanska hund, utan äfven i andra

1 Jfr t. ex. Kdhner Ausfuhrl. Gramm. d. lat. Sprache I, p. 129, Schweizer-Sidler och Surber Lat. gramm. p. 68, J. Schmidt Vocalismus I, 98 ff., 179 ff., Bugge Bezz. Beitr. XIV, 68 ff., hvilken sistnämnde antager ett nasalbortfall i uritalisk tid, då accenten icke låg på den stafvelse, som närmast följde den, hvilken innehöll nasalen, utan på en aflägsnare.

2 Om ligula, som ej är samma ord som lin gula, jfr G. Meyer Indog. Forsch. II, p. 368?

3 Jfr ock conuexuSj sannolikt af con-uac-sos. — Vexlingen i kvantitet (uåcillare och uåcillare) måste väl bero på afljud. Så är väl ock att förklara såcris Rud. 1208

Sunt domi ágni et pörci sácres--------—

i förhållande till säcer. Jfr stätim (Non. p. 393, jfr Ritschl Op. IV, 273 ff.): stätim.

4 Jfr t, ex. Truc. 268

lam hercle ego hic te, mulier, quasi sus catulos pedibus proteram.indoeuropeiska språk, såsom jag på annat ställe 1 sökt visa. Jag tror således, att man bör fasthålla vid slägtskapen mellan *catulus* och *canis*. Men att antaga ett bortfall af *n* i det enda ordet *catulus*, derför måste man dock rygga tillbaka. Jag förmodar, att *catulus* är direkt afledt af rotformen *k(v)a-* (jfr sanskr. *çvā-*) utan förmedling af *n*-stammen 2.

Af det föregående torde framgå, att bortfall af nasal framför följande explosiva i latinet ej med någon sannolikhet kan antagas. Deraf följer, att man ej kan sätta de hos scenici förekommande tvåmoriga *nempe, inde, unde* = *nepe, ide, ude*. Skulle något tvifvel i detta afseende ännu bestå, så kommer det att fullständigt försvinna, när vi närmare taga i betraktande, under hvilka förhållanden de tvåmoriga *nempe, inde, unde* hos scenici. förekomma. Vi börja med *nempe*.

Partikeln *nempe* förekommer på ungefär 17 ställen, så placeradt i versen (arsis ej tillhörande ##### ####), att man ingenting kan afgöra om första stafvelsens kvantitet, jfr t. ex. Asin. 117 Nempe ín foro? :: Íbi, si quíd opus fúerit :: Méminero. På 20 ställen är första stafvelsen i *nempe* lång, alltid framför följande vokal jfr t. ex. Curc. 235

Saluéto. Quíd agis? :: Ufuo :: Némpe ut dígnus és.

Tvåmorigt *nempe* förekommer på ungefär 25 ställen, jfr t. ex. Cas. 599

Quin tú suspéndis té? nempe túte díxerás.

Under ictus t. ex. Bacch. 188:

Rogábis me, úbi sit : ufuit :: Némpe recté ualét.

Detta tvåmoriga *nempe* står alltid framför följande konsonant 3.

1 Bezz. Beitr. XIX, 282.

2 Jfr slav. *su-ka* 'hynda', som ej heller kan hafva innehållit *n*-stammen.

3 Hit höra ock sådana verser som t. ex. Men. 1030:

Nempe iubes? :: Iubeo hercle, si quid imperist in te mihi

der man ej har att skandera *Némpe iubes* o. s. v. Visserligen kan i första foten af septenaren tvåstafvig sänkning delas mellan två ord (jfr Seyffert Berl. Phil. Wochenschr. 1891, 925 f. gentemot Klotz Metr. 309), men den nämnda skansionen skulle komma i strid med den af Seyffert Berl. Phil. Wochenschr. 1888, Sp. 700 uppstälda regeln, enligt hvilken *nempe* aldrig utfyller en hel fot.

Ett enmorigt nêmp(e) framför följande vok. förekommer blott Pseud. 151:

Nempe ita animati estis uos--------—

men stället är i kritiskt afseende osäkert1. Dessa faktiska förhållanden vederlägga fullständigt antagandet af nasalbortfall i nempe såsom orsak till dess tvåmorighet. Ty huru skulle väl nasalbortfallet hafva kunnat betingas deraf, att det följande ordet började med konsonant? I stället erbjuder sig nästan af sig själf en annan förklaring. Då ett nèmpfe) framför vokal aldrig förekommer, utan i denna ställning ordets första stafvelse alltid är lång, så måste den efter all sannolikhet ha varit lång äfven framför följande konsonant. Då kan tvåmorigheten ej bero på första stafvelsens förkortning genom nasalens bortfall, utan den beror i stället på bortfall af den andra stafvelsens vokal. Man har att läsa en vers som den förut citerade Cas. 599 sålunda:

Quin tu suspéndis té? nemp(e) tÜte dfxerás. med synkope af det slutande e i nempe.

Detta antagande af synkope låter också i öfrigt på bästa sätt stödja sig. Det är i latinet en mycket vanlig företeelse, att vokalen i den stafvelse, som följde närmast efter den, hvilken uppbar hufvudtrycket, bortfallit. Denna verkan af den ex-spiratoriska accenten inträdde i många fall i förhistorisk tid, då enligt den äldre latinska betoningslagen accenten hvilade på första stafvelsen i ordet, huru många än de efterföljande stafvelserna voro. Men äfven i senare tid, då accenten underkastat sig trestafvelselagen, fortfor den att utöfva samma verkan 2.

Hvad beträffar synkope i inljud behöfver jag blott påminna om en enda ordkategori: de bekanta adjektiven på -(i)dus. Jfr

1 Jfr utom Skutsch Forsch. I, 36 f. Leo Deutsche Litteraturz. 1892, Sp. 1433* Redan Sonnenschein till Rud. 343 anmärker om nempe: "the first sy lia b le is Iong before a vowel or h, short before a consonant." — På sådana ställen som A sin. 339, Mil. 808 o. s. v. har man ej att läsa nêmpe eos, nSmpe eandém, utan nempe eos o. s. v.

2 Att synkope kunnat verkas äfven af en efterföljande accent, är troligt,

ehuru i allmänhet svårt att konstatera (jfr den indoeuropeiska accentens regres-

r siva verkan t. ex. uti pater gen. patfejrds).ardus (ardeo, ardor) jämte aridus, ca/dus jämte calidus, lardutn jämte laridum, soldus jämte solidus, ualde jämte ualidus x. Oftast inträffar synkopen efter föregående likvida, men förekommer äfven efter föregående muta, t. ex. Jrrigdus (frigdaria Lucil. frgm. 227 B. o. s. v.) jämte frigidus. Hos skalderna fordrar stundom metrum en synkoperad form, ehuru handskrifterna gifva en osyn-koperad2. Jfr t.

ex. ardus Pers. 266

Nam fd demdm lepiddmst : tripárcos hömines uétulos áuidos árdos,

handskr. aridos. Jfr Aul. 297, der dock den fullare formen kan försvaras. Ett audus (jfr audere, audax) är kanske att antaga Bacch. 276. Jfr ock Rau(i)de i en hendekasyllabus hos Catullus XL, 1:

Quaenam te mala mens, miselle Rau(i)de. Att vulgärspråket varit rikt på dylika synkoperade former, visa de romanska språken, som ofta låta oss sluta tillbaka till synkoperade latinska grundformer. Så visa it. netto etc. på ett nitfijdus, fr. vert etc. på ett uirfijdis, fr. lourd o. s. v. på ett lur(i)dus etc.3

Som vi sågo af de nyss anförda exemplen, har i latinet ofta den osynkoperade formen bevarats jämte den synkoperade: calidus jämte caldus etc. En förklaring af denna dubbelhet har försökts af W. Meyer Zeitschr. f. rom. Phil. VIII, 208 f., en förklaring, som dock svårligen kan vara riktig. Meyer utgår från hvad han kallar 'ein umspringendes betonungsgesetz'. Han menar (tvärt emot den vanliga åsigten), att t. ex. i calidus (så be-tonadt) andra stafvelsens vokal skulle ha stått kvar. Deremot t. ex. uti adv. calidê (till denna betoning sluter han af ^-vokalen)

1 Hit hör knappast crudus, som enligt Skutsch skulle stå för creuodus. Men jfr av. khruzhdra- hård o. s. v. (crudus = crus-dus, jfr crus-ta). Icke heller tardus (slägt med arm. t ar tam, jfr Bugge Beitr. z. et. erl. d. arm. Spr. 33), och knappast morbus (jfr förf. De orig. et ui primig. gerundii et gerundiui lat. p. 68 n. 2). — Att suffixet -dus skulle alltigenom hafva utgått från roten dhè [-(ti-#f]-|u),-] {+(ti- #f]-|u),+} såsom S. antager, anser jag ej sannolikt, d representerar sannolikt äfven ieur. d, jfr aridus; gr. aC o. s. v.

2 Jfr Zander Vers. ital. p. 18.

3 Jfr Gröber Vulgärlat. Substrate rom. Wörter i Wölfflin¾ Archiv f. lat. Lexikogr. I, 540 under caldus, VII, 27, Körting Lat.-rom. Wörterb. passim.skulle i fallit. Tydligen opererar här Meyer med den indoeuropeiska s. k. fria accenten (noga att skilja från den förhistoriska latinska). Men nu finnes för öfrigt icke det ringaste indicium för att denna fria ieur. accent skulle hafva varit bevarad i ita-lisk, eller till och med spec. latinsk tid. Alldeles orimligt är det att operera med den ieur. accenten uti ett fall som t. ex. ardus : aridus . ardus står för äzidus (jfr gr. ácCw af azSco o. s. v.). Här är således, såsom Meyer sjelf medgifver, synkopen yngre än rhotacismen, en som bekant relativt ung ljudförändring. Sannolikt beror denna dubbelhet, såsom väl först Osthoff i korthet antydt1, på det olika tempo, hvari man vid olika tillfällen talade. I hastigt eller slarfvigt tal halkade man öfver den andra (svagast betonade) stafvelsens vokal och nöjde sig med att framhäfva den första. I högtidligare tal lät man äfven den andra stafvelsens vokal höras. De synkoperade formerna äro sålunda att betrakta såsom s. k. 'Schnellsprechformen'. Äro de synkoperade formerna så att förklara, så förstår man ock, hvarför det familiära och vulgära språket var särskildt rikt på dylika former. Men dylik synkope förekommer ej blott i inljud, utan äfven i slutljud. Hit höra t. ex. de bekanta imperativformerna dic jämte dice, duc jämte duce, fac jämte face2. Antagandet, att

1 Wölfflin's Archiv f. lat. Lexikogr. IV, 464.

2 Mera tvifvelaktigt år, om äfven fer år att förklara ur fere. Härför uttalar sig Skutsch anf. st. 55 f. (jfr Pauli Altit. Stud. IV, 29). Deremot har Brugmann förklarat fer såsom en injunktivform = fers (senast Grundr. II, 903). Då skulle man visserligen hos Plautus vänta ett ferr (jfr terr af ters 'tre gånger' Bacch. 1127, hvarom se Bucheler Rh. Mus. XLVI, 236 ff.). Men fer år hos Plautus kort Asin. 67a, Curc. 245. Dock synes ett fêr d. ä. ferr föreligga Mil. 1343 a Fér aequo áttittto, som man emellertid förbättrat till: Fer ànitno aequo. Likväl skulle man (jfr Brugmann Grundr. II, 1319 n.) just i detta ställe kunna se ett bevis för stafvelsens ursprungliga längd. Fêr på de öfriga ståIlena kunde bero på förallmänligande af den antekonsonantiska formen. Ty före konsonant kunde man ej uttala ferr, utan der måste dubbelkonsonanten förenklas. Jfr förhållandet mellan ês 'du är' d. ä. ess och ês, som Skutsch förträffligt afhandlar anf. st. p. 60 n. — Hvad beträffar fere uti Carmen Fratrum Arualium (se Pauli anf. st., Zander Vers. it. p. 26), så är det ej säkert, att detta är en imperativ. — Enligt Stowasser Zeitschr. f. d. österreich. Gymn. 1890, p. 1087 f. skulle en synkoperad imperativ föreligga äfven i partikeln em af em(e) 'tag'. Skutsch

Forsch. p. 57 n. 2 kallar detta 'eine nicht Üble Vermuthung*. Jag tror emellertid, att Stowassers åsigt är origtig (se exkursen).fac uppkommit genom synkope af face, styrkes af Engelbrechts iakttagelse ', att fac hos Terentius aldrig användes i versslutet Då versslut gäller som satsslut, betyder detta, att den enstafviga formen ej förekom i pausa, hvilket åter beror derpå, att det i pausa ej fans något följande ord, på hvilket rösten, populärt taladt, kunde springa öfver från det föregående ordets tonstafvelse. Att det i dagligt tal förekommit äfven andra 'Schnell-sprechformen' af imperativer än de nyss nämda, derom föreligger ett intressant vittnesbörd i den s. k. ^¾;/ Andra exempel på synkope af slutvokalen i ett tvåstafvigt ord, hvilka här ännu närmare intressera oss, äro partikelformer som ac: atque, nec: neque, donec: donique af doneque o. s. v.2 Ac står närmast för acc, atc (med assimilation af te > cc såsom till exempel i siccus : st tis), atc återigen står för atqu(e). Den labiali-serade gutturalen har efter regeln öfvergått till olabialiserad framför följande konsonant. I fråga om ac hänvisar sålunda sjelfva formen på, att det uppkommit genom synkope framför följande konsonant. Detta bekräftas också i mycket af formens bruk. Enligt Elmers undersökning Am. Journ. of Phil. VIII, 292 ff. förekommer på inskrifter från den republikanska tiden ac 7 gånger alltid framför konsonant, atque förekommer 13 ggr, deraf 10 framför vokal. Hos Terentius förekommer ac 66 ggr alltid framför kons., atque förekommer 203 ggr framför vokal, blott 7 ggr framför kons. För Plautus föreligger, så vidt jag vet, ingen annan statistik än Ballas' (Gramm. plaut. Spec. prim. p. 29). Enligt Ballas förekommer ac hos Plautus blott framför konsonant;

1 Studia Terentiana p. 63.

2 Hit höra sannolikt ock an, non (antekons.): änne, nontte (antevokal.). Se Schrader De particularum -net änne, nonne apud Plautum prosodia (Dissert Argentorat. VIII, 292 ff.) och jfr t. ex. Amph. 403—407. Om Skutschs förklaring af an ur at-ne (Forsch. p. 59 n. 2) är rigtig, må lemnas derhän.atque framför vok. och kons. (det senare 'fere octogies'). Beaktansvärdt är, att flerestädes atque står framför konsonant med ett värde af blott 2 moror t. ex. Epid. 522 (Atque mé minoris fack) o. s. v.), jfr Mil. 367, Poen. 372, Pseud. 13151 etc. På sådana ställen har man uppenbarligen att läsa ac, ehuru i handskrifterna står atqtie. Här ha vi då funnit en den mest slående parallel till det 2-moriga antekonsonantiska nempe, och dermed är väl förklaringen af detta såsom ett synkoperadt nemp(e) höjd öfver alla tvifvel. Vi öfvergå till inde och unde. Inde förekommer enligt Skutsch's statistik hos scenici ungefär 36 ggr i sådan ställning, att ingenting kan afgöras om första stafvelsens kvantitet, unde i samma ställning ungefär 60 ggr. Ind(e) med lång första stafvelse framför vokal 31 ggr, inde framför konsonant 18 ggr; und(e) unde under samma förhållanden resp. 81 och 24 ggr (dertill kommer undique, alltid med denna prosodi). Tvamorigt inde står oafsedt sådana fall, som höra under iambförkortningslagen, ungefär 11 ggr, alltid framför konsonant; tvamorigt unde 12 ggr, alltid framför konsonant. Om detta tvåmoriga inde och unde, som endast uppträder framför konsonant, gäller tydligen detsamma som om det antekonsonantiska tvåmoriga nempe. Man har att läsa med synkope ind* und\ eller, då i denna stälning äfven d oftast måste komma att utträngas in(de), un(de), liksom nemp\ T ex. Amph. 156

In(de) crás e prömptuáriá cellá deprömar ád flagriim

Mil. 687, en ofta misshandlad troch. sept.:

Quaé mihi niimquam hoc dfcat: Éme, mi ufr, lanam, Ün(de) tibi

pállhim 2 En olikhet mellan inde, unde å ena sidan och nempe å den andra är, att inde, unde i antekons. stälning ingalunda alltid äro tvåmoriga utan enl. den nyss meddelade statistiken mycket ofta hafva värdet af 3 moror, jfr t. ex. Asin. yyy

Neque quöm descéndat fnde dét quoiquám manilm.

1 Se Muller Plaut. Pros. p. 436 ff.

1 En dativform ti motsvarande mi (jfr Böcheler-Windekilde Grundr. d. lat. Decl. p. 112 ff., Leo Hermes XVIII, 584 f. och i hans Plautusedition anm. till Bach. 491 o. s. v.) synes man trots Leo (Deutsche Litteraturzeit. 1892, Sp. 1433) ej nödgad att antaga vare sig här eller annorstädes.

 2Nempe framför kons. är deremot alltid 2-morigt. Tydligen förhåller sig det

tremoriga (h. e. osynkoperade) antekonsonantiska inde, unde till det tvämoriga (h. e. synkoperade) inde, unde i samma stälning alldeles som calidus : caldus, solidus : soldus o. s. v. Dervid är det intressant att iakttaga, att Terentius nästan helt och hållet försmår de synkoperade formerna ind' und\ Blott en gång Phorm. 681 förekommer ett synkoperadt ind\- Inde sumam etc.

Sedan vi nu i det arkaiska latinet konstaterat tillvaron af ett synkoperadt in(de), få vi också en förklaring på partikelformerna dein jämte deinde, exin jämte ex inde, proin jämte proinde. Om vi undersöka dessa partikelformers bruk hos Plautus och Terentius samt öfrige scenici, komma vi till det resultatet, att formerna dem, exin, proin endast användas framför följande konsonant, aldrig framför vokal och aldrig i pausa d. v. s. i sats-eller versslut. Der uppträder alltid deinde, exinde, proinde. Slutsatsen häraf är klar. Den åsigt, enligt hvilken deinde, exinde o. s. v. skulle hafva uppkommit af dein, exin o. s. v. genom tillägg af de, kan ej vara rigtig. Det är ju otänkbart, att detta de skulle hafva tillagts blott i vissa stälningar i satsen. I stället har tydligen dein uppkommit af deinde, exin af exinde o. s. v. på så sätt, att det slutande e synkoperats framför följande konsonant, och derpå d utträngts i stälningen mellan två konsonanter * (jfr äfven deinceps af dein(de)-caps). Till samma slutsats komma vi för öfrigt äfven på en annan väg. inde är ju troligen uppkommet af adv. im + part. de. im är bildadt af pronominalst. i med samma suffix som Mim, istim m. m. de är samma part. som i ark. quam-de = quam 2 o. s. v. Under sådana förhållanden skulle man, om ej dein vore uppkommet af deinde, såsom ursprunglig form vänta deim, ej dein o. s. v., och det finnes icke något stöd för det antagandet, att m i slutljudet öfvergått till n 3. Det heter alltid Mim, istim o. s. v.^ ej Min, istin o. s. v.

1 Jfr Hand Tursellinus II, 239, CorssenAusspr.2 II, 604 och annorst.

2 Att inde skulle motsvara det gr. ev&a, är af flere skäl osannolikt. Jfr förf. Indog. Forsch. II, p. 240 f. och der citerad litteratur. Leos förklaring Rh. Mus. XXXVIII, p. 19 är absolut ohållbar.

3 Leo påstår fortfarande detta (Deutsche Litteraturz. 1892, Sp. 1433), men utan att styrka sitt påstående med några exempel.Nu finnes också jämte exin, exinde en tredje form exhn (jfr Ritschl Op. II, 455 f.). Detta exhn kan vara lika med ex + ett ursprungligt /;//, men möjligt är också, att exin ombildats till exhn efter analogien af istim, Mim o. s. v. Att dein, proin förskonades från denna ombildning, kan bero på deras enstafvighet (dein, proin). Af det sagda framgår också, att Fuhrmanns åsigt1 om en ursprunglig betydelseskilnad mellan partikelformerna proin och proinde ej kan vara rigtig. Fuhrmann menar, att proin skulle vara uppfordringspartikel, proinde deremot jämförelsepart. (proinde ut). Nu förhåller det sig verkligen så, att uppfordringspartikeln hos Plautus i de flesta fall (dock ej i alla) heter proin, jämförelsepartikeln deremot prohide. Men detta förklaras deraf, att i uppmaningssatser partikeln brukar åtföljas af 2 pers. pron., och af prohide tu blef ljudlagsenligt proin tu; deremot brukar jämförelsepartikeln åtföljas af ut : proinde ut, der någon synkope ej kunde komma i fråga. — Vi se, att antagandet af synkoperade former in(de) u?i(de) jämte indc och unde på alla punkter bekräftar sig.

Återstår nu bland partikelformer med oregelbunden prosodi quippe. Part. quippe förekommer hos scenici på 2 ställen med obestämbar kvantitet, på 8 st. med lång första stafvelse framför följande vokal, på 10 ställen med lång första stafvelse framför följande konsonant (dertill kommer qulpphii), slutligen 4 ggr med ett värde af blott 2 moror, alltid framför följande konsonant, jfr t. ex. Amph. 745

An etiam id tu scfs? Quippe qui éx te audiui ut drbem máxumám 2

quippe qui' i början af den iamb. senaren t. ex. Men. 586. Då senaren ej kan börja med en kretikus, så kan quippe här ej fylla mer än 2 moror. Förklaringen är den samma som vid nempe,

1 Fleckeisen's Jahrb. 1868, p. 85a ff.

2 Så gifves versen af handskrifterna fullkomligt rigtigt. Alla föreslagna ändringar t. ex. An iam i st. f. An etiam (Lindemann, Ussing, Goetz-Loewe). Ah (i slutet af föregående vers) Etiam (Schoell, Leo, Palmer) äro förkastliga, Lindemann och Ussing missförstå alldeles etiam. Detta har här samma betydelse som uti sådana frågor som etiam ciamas, carnufex? Amph. 376 'ropar du också (till på köpet), din slyngel'?, etiam inrides Most. 1133 'hånar du också (rent af)'? m. m. An etiam id tu scis? betyder således icke 'vet du äfven det?' (Alcumena

hade förut ej talat om något annat, som hon visste), utan ungefär: 'har det (rentaf) gått så långt, att du vet det?' Jfr Amph. v. 773.inde och unde. Vi ha att läsa i quipfiqui etc. Förr åberopade man sig ofta till förklarande af partikelns tvåmorighet på det förhållandet, att lång konsonant i den äldsta tiden (före Ennius) skrefs enkelt. Men man får ej förvexla skrift och uttal1.

Återstår nu att behandla skenbart pyrrichiska former af pronomina ille och iste. Förhållandena äro här mera komplicerade.

Vi börja med ille, Ille förekommer hos Plautus under följande prosodiska förhållanden. På ungefär 285 ställen står första stafvelsen af pronominet i arsis ej tillhörande Yévoc loov, då således ingenting kan afgöras om denna stafvelses kvantitet. På ungefär 750 ställen kan första stafvelsen i pronominet anses vara förkortad enligt iambförkortningslagen. Icke heller dessa ställen komma i betraktande vid afgörandet af frågan om ill- i ille är i och för sig långt eller kort. På ej mindre än ungefär 730 ställen är första stafvelsen i ille otvifvelaktigt lång, vare sig den bildar thesis eller arsis i ?évo<; loov eller näst sista arsis i iambiska och katalektiskt trokaiska verser eller näst sista arsis före caesura media i den iambiska septenaren, då i dessa fall enligt lagen mot det diiambiska slutet före ett iambiskt ord ej far stå ett annat iambiskt, utan endast ett spondeiskt eller anapästiskt ord 2. Gentemot de 730 ställen, der första stafvelsen i ille är en otvifvelaktig längd stå ungefär 166 fall, der denna samma stafvelse synes vara kort, utan att detta kan bero på iambförkortningslagen. Hithörande fall låta fördela sig på två grupper a) sådana fall der ille (illic, illa, Hind) synes bilda upplöst thesis, t. ex.

Men. 57 Epidámniénsis ille quem diidum dixerám

eller arsis, t. ex.

Rud. 1240 Hle qui consillte, döcte atque ástuté cauét b) sådana fall, der första stafvelsen uti pronominet bildar arsis, den andra thesis på sådana ställen i iambiska eller trochaiska verser, der enligt den så kallade dipodielagen ord af formen — ^ ej få förekomma. Jfr t. ex.

Bacch. 1018 Eadem fstaec uérba diidum illf4 dixi ömniá

1 Jfr t. ex. Muller Plaut. Pros. p. 253 f., Havet De uers. Sat. p. 12 n., 150 n> 3» Luchs Studemunds Stud. I, 74,

2 Jfr Luchs Studemunds Stud. I, 3 ff., Klotz Metr. 232 ff. och der citerad litteratur.eller

Capt. 600 Cnicior lápidem nön habére mé ut illi6 mastfgiaé

Den s. k. dipodielagen innebär, som bekant, att de inre sänkningarne i dipodien, der Grekerna ej tilläto irrationel förlängning, hos Romarne ej fa fyllas af den betonade stafvelsen i ett spondeiskt (trochaiskt) ord 1.

Att förklara prosodien af Me på sådana ställen som de nu under a) och b) nämnda genom antagande af ett förkortadt t//-, går svårligen an. Man kan ej med Corssen2 åberopa sig på, att det andra /:et i gruppen // skulle hafva varit ett omätbart kort eller irrationelt ljud, då ju annars // alltid bildar positionslängd 3. Föröfrigt är ju M- i 730 fall hos Plautus otvifvelaktigt långt. Vidare förekommer ej ill' framför vokal4. Icke heller begagnas former af Me i iambiskt versslut 5. Hvad slutligen beträffar sädana af Ritschl6 och äfven af Klotz7 antagna mätningar som illius, så har Luchs i sin bekanta afhandling 'Zur Lehre v. d. Genetivbild. d. lat. Pronomina' Studem. Stud. I, 319 sqq.

1 Jfr Hermann Elem. doctr. metr. p. 141, 151, Draheim Hermes XV, 238 ff., W. Meyer Über die Beobachtung des Wortacc. in der altlat. Poesie p. 42 ff., Klotz Metr. p. 315 ff.

2 Musspr.2 II, 627.

3 Jfr ock Seelmann Die Musspr. d. Latein p. 111 ff.

4 Om Most. 362 jfr Kellerhoff Studemunds Stud. II, 54, Seyffert Bursian's Jahresber. 1886, p. 58. Epid. 135 skanderar Skutsch (a. st. p. 107 f.) sålunda:

Ulam amabam ölim : nunciam ália cura inpéndet péctori Jfr Muller Nachtr. z. Plaut. Pros. p. 38. Emellertid anser

jag denna skansion tvifvelaktig. Mot förkortningen amabam vill jag ej opponera mig. Men man kan också läsa versen så:

Illam amabam olim nunc iam ália cura inpéndet péctori Ett tvåstafvigt nunc iam (att skilja från det trestafviga nunciam) har Langen med full rätt antagit Beitr. p. 287. Jfr Capt. 266, en vers, som år fullkomligt rigtigt traderad i handskrifterna. Om subjeklsvexlingen, på hvilken man enligt min mening med orätt stött sig, jfr förf. Adnot. Plaut. Spec. I, p. 58 n. 2.

5 Jfr Ritschl Prolegg. CCLX, Klotz Metr. p. 49. Mil. 1231 förekommer illum i iambiskt cäsurslut, men man kan ej tillmäta detta enstaka ställe någon betydelse. Bentley har insatt eum för illum. Att illum förekommer framför trochaiskt cäsurslut med enstafvigt ord, der ren sänkning är regel, t. ex. Bacch. 419

Nön sinö neque équidem illum me uiuo cörrumpi sinám förklaras genom enklisen (illum me egentligen ett ord).

6 Jfr Opusc. II, 678 ff. 7 Metr. p. 46.(jfr ock Brandt De uaria, quae est apud Romanorum poetas scaen. genet. sing. pronom. forma ac mensura') visat, att man i dylika fall måste antaga tvåstafviga biformer på is fil/is, istis) t. ex.

Curc. 413 Libértus fllius quem ömnes SummanÜm uocánt o. s. v. l

Under sådana förhållanden måste tydligen hypotesen om en förkortning af första stafvelsen i Me fara, och en annan förklaring för de ofvan under a) och b) angifna fallen sökas.

Hvad då först beträffar de till gruppen a) hörande, så ligger här efter det förut om nempe, i?ide, unde, quippe sagda antagandet af synkope nära till hands. En vers som t. ex. Men. 57 har man sålunda att läsa:

Epidámniénsis fll(e) quem diidum dfxerám

Antagandet af synkope styrkes deraf att endast sådana former af Me, som sluta på kort vokal eller kort vokal + c eller d och som sålunda kunna undergå synkope, förekomma i denna ställning på kritiskt säkra ställen. Utom il(le), som träffas i ungefär 27 fall hos Plautus och i ungefär 10 hos Terentius och öfriga scenici, förekommer il(la) n. sg. fem., il(lu)d (blott 1 fall synes någorlunda säkert), il(li)c n. sg. masc. (att skilja från adv. illlc, som på grund af sin långa slutvokal ej kunde undergå synkope). Formerna il(li)c il(ln)d uppträda blott framför ord började med vokal, ett förhållande, som i sin mån stöder antagandet af synkope. Med il(li)c kan för öfrigt jämföras ful'(i)ca i en vers af Furius Antias hos Gellius XVIII, 11, 4:

Sicut fulica leuis uolitat super aequora classis.

Om något historiskt sammanhang består mellan det synkope-rade latinska il (-=± Me eller illa) och romanska former såsom spanska el, prov. art. /, /' o. s. v. (Skutsch jämför // reuortitur med spän. el reverie, frän. il revient; il kan emellertid redan på grund af sitt i ej så förklaras), synes mer än tvifvelaktigt 2.

1 Huru de pronominala genetiverna på -i 'is -ius skola förklaras, är ännu ej fnllt utredt. Enklast vore, om man finge betrakta illi, isti o. s. v. såsom locativer (jfr gen. på t uti a dekl.). Deraf illi-us. illi-s genom tillägg af genetiv-ändelsen för 3 deklin. Med Wis är att jämföra tnis tis (Bucheler-Windekilde p. 75).

2 Jfr StÜrzinger i Wölfflins Archiv VIII, 461, Bersu BerL Phil. Wochenschr. 1893, Sp. 177.Vi öfvergå nu till de fall, der former af HU synas vara använda i strid mot den s. k. dipodielagen. Sådana fall har Skutsch hos Plautus räknat till ett antal af inemot 80. Denna siffra är alldeles för hög, för att man skulle kunna tänka på att hjelpa sig fram medels emendation l. O. Brugman i sin skrift 'Quemad modum in iambico senario Romani ueteres uerborum accentus cum numeris consociarint' p. 23 f. har föreslagit införande af enstafviga former såsom //, lum 2 för HU, illum o. s. v., t. ex.

Pseud. 783 Eheii, quom (il)Ii rei ego étiam mine sum páruoliis.

Men dels är det öfverhufvud tvifvelaktigt, om scenici begagnat sådana former, dels skulle dessa former ej hjelpa på sådana ställen, der föregående ord slutar pä konsonant, t. ex. Capt. 600

Cnicior lápidem nön habére mé ut illf mastigiaé.

Till en annan förklaring leder betraktandet af de fall, i hvilka scenici tillåtit sig att bryta mot dipodielagen. Klotz Metr. p. 323 ff. angifver 3 sådana fall: 1. undantag göra mångstafviga, tungrodda ord, hvilkas inpassande i versen gjorde skalden svårighet, jfr t. ex. Amph. 42

Vidf Neptiinum, Virtutém, Victöriam

2. den tunga verssänkningen upphäfves i någon mån genom upplösning af närstående höjning, t. ex. Trin. 968

Adwlescéns cedodum fstuc aurum o. s. v.

3. spondeiska ord kunde placeras på de kritiska ställena af di-podien, om de hade accenten på ultima t. ex. adduc af adduce o. s. v. 8, ett undantag, som ju blott är skenbart.

Under fallet 1. kunna de ifrågavarande formerna af HU ej inrangeras, icke heller, annat än delvis, under fallet 2. Återstår fallet 3. Med andra ord: vi ledas till det antagandet, att vissa former af pronomen HU i vissa fall varit ultimabetonade. Detta antagande lär icke stöta på någon motsägelse i fråga om de

1 Jfr Muller Plaut. Pros. 339 ff., Nachtr. 44 f.

2 Jfr ste, sta. stttc = iste, ista, istuc o. s. v., hvarom se Lachmann Com-ment. till Lucr. p. 197, Corssen Ausspr.2 II, 629, Loewe Prodromus 346.

3 Dylik betoning uppstår a) vid synkope eller kontraktion t. ex. adduc = adduc(e), tnunit perf. = muniuit. b) vid anslutning af enklitiska ord, t. ex. posséntne, multo post o. d.med partikeln c(e) sammansatta formerna: illlc = MUcfeJ, illuc — illu-c(e) o. s. v. Dessa former hade ultimabetoning enligt samma regel som adduc af adduc(e) o. s. v. Men vi sakna ej skäl att antaga ultimabetoning äfven för andra former af Me. Grammatikern Pompeius V, 248, 2 ff. K. varnar för att uttala adverbet illo som illé (»sed uide ne producas ultimam syllabam et dicas Mo, quia Latini in ultima syllaba accentum non habent. Sed ne forte dicas: 'quare ergo dicimus istuc ? sed illud per apo-copen dicimus»). Ett dylikt uttal (illo) måste således hafva funnits. Jfr Donatus till Hec. I, 2, 19 »Legitur et illi ut sit circumflexus accentus et significet illic». För tvenne af Me bildade adverb föreligga således direkta intyg om ultimabetoning. Men fans sådan betoning i adverben, så kan den ock hafva funnits i andra former af pronominet. Härtill kommer de romanska språkens vittnesbörd. Former som le, la, lo kunna ej förklaras ur resp. Me, illa, Miim, utan förutsätta ultimabetonade grundformer (jfr fr. leur, it. loro af Marum, it. Ii af illic). Dylika ultimabetonade former har man härledt från det senare folkspråket1, men af det föregående framgår, att ultimabetoningen kan ledas tillbaka ända till den arkaiska perioden. Med ledning af dipodielagen kan man sluta tillbaka till följande ultimabetonade former hos scenici: illé, Má (n. sing.), illud, illi (dat.), illum, illám, Mo (abl), Mo (adv.), illi (nom. pl.), illis, Mös, Más, illic (n. sg.).

En annan fråga är, hvar vi hafva att söka grunden till den vexlande betoningen hos vårt pronomen. Denna fråga kan för närvarande ej tillfredsställande besvaras. Det kunde ligga nära till hands att anknyta betoningsvexlingen till den vexling i funktion hos vårt pronomen, som redan hos' Plautus finnes fullt utbildad. Bach har uti sin afhandling 'De usu pron. demonstr/ (Studem. Stud. II, 296 ff., 311 ff.) påvisat, att Me hos Plautus användes såsom artikel (= fr. le, la) och såsom pronomen för 3 person. Man skulle kunna förmoda att Me i denna användning varit ultimabetonadt, under det att det deremot i deiktisk betydelse haft tonen på första stafvelsen. Men differensen i betydelse och differensen i betoning täcka ej hvarandra. A ena sidan förekomma nämligen former med tonen på första stafvelsen såsom

1 Jfr Seelmann Ausspr. 49 f., 56 f.artikel, och å andra sidan träffas former med tonen på ultima i deiktisk betydelse. — Emellertid förekomma andra i någon mån analoga fall af betoningsvexling, t. ex. vid förbindelsen af preposition med dess kasus. Å ena sidan behandlades hela förbindelsen såsom ett ord t. ex. öbuiam, proptér-me, intér-se o. s. v. (i profecto, praefiscini, protmus o. s. v. visar vokalisationen, att tonen haft sin plats på prepositionen). A andra sidan kunde också det styrda ordet behålla sin ton, jfr t. ex. betoningen ob uiam Rud. 206 jämte àbuiavi o. s. v.

Hvad som ofvan sagts om Me, gäller mutatis mutandis äfven om iste. Icke heller här finnes något stöd för antagandet af en förkortning af första stafvelsen. Bevisställena för de syn-koperade formerna ist(e), is(ti)c äro emellertid få och åtminstone delvis osäkra. Af ultimabetonade former föreligga (oberäknadt de med -ce sammansatta): z>//(dat), istitm, istám, istás, istis{á.).

I det föregående har utvecklats, att man ej hos Plautus och öfriga scenici kan antaga ett pyrrichiskt nempe, inde, imde, quippe, Me, iste; man har i stället att operera med synkoperade former: nemp, infdej, ttn(de), quip(pe), il(le), ist(e). Detta resultat torde kunna betraktas såsom alldeles säkert i fråga om de fyra partiklarne. I fråga om de båda pronomina kan man vara mera tveksam, och många röster hafva höjt sig mot antagandet af synkoperade former såsom il(le), il(la), il(li)c, ist(e), isftijc o. s. v.l Man har dervid dels åberopat hårdheten af den genom synkopen uppkomna konsonantförbindelsen t. ex. uti istic, dels framhållit den otydlighet i uttrycket, som måste förorsakas genom sammanfallet af masc. il(le) och fem. il(la). Häremot torde dock kunna invändas, att mekaniskt (blindt) verkande ljudlagar i många andra fall åstadkommit både hårda konsonantgrupper och ljudlig öfverensstämmelse mellan till betydelsen skilda former. Vidare talar analogien af nempe, inde, tinde, quippe kraftigt för antagandet af synkope äfven i Me och iste. Skulle man verkligen hafva att söka en annan förklaring för pronomina än för partiklarne? Och om så är, hvilken är då denna förklaring? Härpå har man ej lemnat något tillfredsställande svar.

1 Se E. R. i Litterar. Centralbl. 1892, Sp. 1409, Leo Deutsche Litteraturz* 1892, Sp. 1432, Stiirzinger i Wölfflin*s Archiv VIII, 461, Lindsay Classical Review 1892, Sp. 403.I detta sammanhang bör ock anmärkas, att synkope hos Plautus ej synes vara inskränkt till de i det föregående behandlade formerna. Genom antagande af bortfall i uttalet af en slutljudande, obetonad vokal tyckas många förut i metriskt afseende dunkla verser med ens bli klara. Jfr t. ex.

Mil. 508 Quodque concubinam erflem insimulare aiisus és

ibid. 1072 Quomque me öratrfcem hau spréuistf sistfque exörare éx te

m. m. \ Läs quoc (= quodqu(e)) concubinam, quonc me öratricetn etc. Jfr ac concubinam för aiqu(e) concubinam o. s. v. Stich. 696:

Séd amicá mea et tiia dum cömit dumque se exörnat, nös uolo

är skansionen diinc (af dumqu(ej) se exömat bättre än dumque se èxomat2. Visserligen torde iambförkortningslagen hafva kunnat utöfva sin verkan öfver ett ellideradt monosyllabum8, men delningen af den tvåstafviga sänkningen är betänklig4.

Med imperativformer som dic, duc, fac kunna jämföras redd(e) Stich. 768

Redd(e) cántiönem uéteri prö uinö nouám

mitt(e) Pseud. 239

O PseÜdole mf, sine sfm nihili : : Mitt(e) mé sis, sfne modo ego

ábeam

jfr ock It(e) si itis Poen. 1237. Med det af Skutsch antagna mán(e) måne Aul. 655 skulle man kunna sammanställa cèd(o) soleas (jfr pl. cette af cé-d(a)te) Most. 384, jfr Truc. 363 (der

1 Mera material hos Muller Plaut. Pros. kap. 9 ('Besondere Freiheiten in Versanfangen').

2 Så Klotz Metr. p. 79. Zander Vers. it. CXXV tvekar mellan denna skansion och dum se exörnat. Jfr Muller Pros. p. 314 f.

8 Jfr Poen. 1116

Sed i atque éuoca illam-------

der man knappast är berättigad att utan vidare stryka atque. Jfr Ballas Gramm. plaut. I, 35, Loch Zum Gebr. d.

Imperat. bei Plautus p. 26.

4 Mig synes emellertid, som om ännu en annan skansion i de nu nämnda

fallen skulle kunna sättas i fråga: quödque concubinam, quömque me oratricem,

t dumque se exornat etc. i analogi med tsquidem, idquidem o. s. v. (se ofvan

p. 8 f.).Schoell origtigt omställer: solens cedo). Men för att man i dylika fall skall kunna afgöra, hvilken skansion som är den rätta, måste först fastställas, under hvilka vilkor proceleusmaticus pro trochaeo är tillåten1.

Till sist må här i korthet påpekas, att genom Skutschs och Lindsays2 undersökningar en annan till den Plautinska metriken hörande omtvistad fråga erhållit en ny belysning: jag menar frågan om förhållandet mellan ord- och versaccent (ictus). Som bekant framstälde först Bentley i sin berömda afhandling 'Sche-diasma de metris Terentianis' den åsigten, att de romerska komediförfattarne vid byggandet af sina verser så vidt möjligt sökt undvika strid mellan ord- och versaccent. Denna åsigt upptogs och utvecklades af Hermann (Elem. doctr. metr. p. 141) samt Ritschl (Prolegg. Cap. XV, jfr ock Opusc. II, p. XI ff.). Såsom afgjorda motståndare till den Bentley-Hermann-Ritschlska teorien hafva uppträdt bland annat Corssen3 och W. Meyer4, hvilka förfakta den åsigten, att den öfverensstämmelse mellan ord- och versaccent, som hos scenici förefinnes, är en naturlig och nödvändig följd af det latinska språkets prosodiska beskaffenhet och den latinska versbyggnadens lagar: scenici hafva hvarken eftersträfvat eller sökt undvika öfverensstämmelse mellan ord- och versaccent. Men huru klart än särskildt W. Meyer kan synas hafva ådagalagt, att scenici ej tagit någon särskild hänsyn till ordaccenten, så har dock ej hans bevisning öfvertygat alla. Jfr isynnerhet de vigtiga invändningarne af P. Langen, Philol. 46, 401 ff. Nu har man särskildt genom noggrannare aktgifvande på de med enklisis och proklisis sammanhängande betoningsförhållandena påvisat, att öfverensstämmelsen mellan ord- och versaccent hos scenici varit vida mer omfattande än man förut föreställt sig. Ord- och versaccent stå icke i strid i förbindelser som t. ex. seruá me, esse tibi, illé mens, illis quoqueh, mnlátn

1 Jfr Muller Nachtr. z. Plaut.' Pros. p, 56 ff., Christ Metr.2 p. 280, Yahlen Herm. XVII, 613, Abraham Stud. Plaut. p. 228, Klotz Metr. 348 ff.

2 Jfr Classical Review 1891 373 ff., 402 ff., Journ. of Phil. N:o 39.

3 Ausspr.2 II, 948 ff.

4 Über die Beobachtung des Wortaccentes in der altlat. Poesie (Abhandl. d. k. bayer. Akad. d. Wiss. XVII).

5 Jfr om quoque Wackernagel Indog. Forsch. I, 418.rem, pernix sum, molestac sunt m. m. m. m. Härmed synes frågan hafva inträdt i ett nytt stadium, och innan materialet pröfvats ur denna synpunkt, torde en slutgiltig dom ej vara möjlig.l

*

1 Indog. Forsch. in Anz. p. 14 säger Skutsch: "Es darf schon jetzt kQhn. lich ausgesprochen werden, dass der Zusammenfall von Wort- und Versakzent in den lamben und Trochåen der altlat. Szeniker ein fast ganz (vielleicht ganz) voll" kommener war."

# Exkurs om några latinska partiklar.

Ofvan p. 15 n. 2 afvisades i korthet Stowassers åsigt, att partikeln em skulle vara att härleda ur imperativus em(e) *tag\ en åsigt, hvartill äfven Skutsch i sitt förut ofta citerade arbete är benägen att ansluta sig. Jag vill nu något närmare motivera min afvikande mening om ifrågavarande partikel och i sammanhang dermed taga i betraktande åtskilliga närstående latinska partikelbildningar.

Det ligger nära till hands att tolka partikeln em såsom en imperativus em(e) 'tag', när man utgår från exempel sådana som em tene Most. 333, accipe em Terent. Phorm. 52, 858. Jag vill också medgifva, att man ur betydelsen

'tag' skulle kunna härleda partikelns deiktiska användning i exempel som: em istic Homo te articulatim concidit Epid. 488, em istaec Iiercle res est Merc. 523, em illaec sunt aedes Trin. prol. 3, em liae te uinciri iubent Bacch. 809, em id te oro Terent. Andr. 556, em sic, abi, laudo Asin. 704, em sic datur Pseud. 155 o. s. v.1 Men det är dock naturligast att vid en etymologisk förklaring af em utgå från partikelns vanligaste användning, sådan den afspeglar sig i sist anförda exempel. Ur den deiktiska betydelsen låter ock partikelns bruk i sådana exempel som em tene, accipe em (= der, tag; tag, der) omedelbart begripa sig. Man jämföre det grekiska t¾ 'tag, se der' (r¾ rös oivov Od. t 347 o. s. v.) af den demonstrativa stammen te- to-, såsom numera torde vara allmänt erkändt2. — I sjelfva formen em ligger visserligen intet direkt hin-

1 Se för öfrigt om partikelns bruk och dess skilnad från htm och ên Rib-beck Beitr. z. Lehre v. d. lat. Part. p. 29 ff., Richter i Studemunds Stud. I, 474 fi, Köhler uti Wölfflins Archiv VI, 25 ff., VIII, 221 ff.

9 Om em 'tum' (Paul. Fest. Thewr. p. 53) jfr förf. Adnot Plaut. p. 42 f.der mot att antaga Stovvassers förklaring1. Men betänkligt är dock, att man genom att förklara em ur em(e) 'cape' lössliter det från en hop andra till betydelsen nära stående bildningar, med hvilka det äfven formelt lätt låter förena sig (jfr nedan).

Enligt min mening är den deiktiska partikeln em att fatta såsom en w-kasus (måhända instrumentalis2) af den demonstrativa stammen e- o-3. Till stammen e- förhåller sig em såsom t. ex. tern i au-tem (jfr gr. ao-re) till stammen te-, nem(-pe) till stammen ne-, quom till stammen quo-, tam till stammen ta- o. s. v. — Utom partikeln em finnes som bekant äfven en accusativus em = eum4, redupl. em-em5 = eundem. Man har velat förklara em ur im af stammen i- i is o. s. v.6 Men detta är knappast rigtigt. Ljudförbindelsen /;// har ej ens i obetonad ställning öfvergått till em (jfr accusativer som partim, messim, semeutim o. s. v. af stammar på i-7). Tvärtom synes -em i obetonad ställning under vissa förhållanden hafva öfvergått till -ini, jfr undecim och möjligen enim. Accusat. quem är ej såsom osk. pim bildad af stammen qui- utan af que-8 (jfr umbr. per-e pers-e 'quodcumque'9 o. s. v.). Såsom quem förhåller sig till stammen que- så förhåller sig ock enligt min mening acc. em till stammen e-10.

1 Om Ritschls mätning êm (jfr Opusc. II, 700, Georges7 s. v.) se Richter i Studera. Stud. I, 497 f.

2 Jfr t. ex. Danielsson Gramm. Anm. I, 19 n. 1, Hirt Indog. Forsch. I, 26, förf. ibid. II, 205 f.

3 Om denna stams förekomst i de ieur. språken jfr förf. Stud. etym. p. 78, n. 2, Brugmann Grundriss II, p. 768.

4 Leg. XII Tab. I, 1 (jfr Schoell Leg. duod. tab. reliquiae p. 62), Paul. F. p. 54 Thewr. "em pro eum ab eo quod est is".

5 emem eundem Paul. F. Thewr. p. 54.

6 Se t. ex. Ribbeck a. st. p. 29, Corssen Ausspr. I, 386, Stolz Lat. gramm, p. 347, Schweizer-Sidler och Surber Lat. gramm. p. 120. Danielsson Gramm. anm. I, p. 29 n. 2 betraktar em såsom den ursprungligen i obetonad (enklitisk) stålning brukliga formen, im deremot skulle varit den betonade. — Richters etymologiska funderingar i Studem. Stud. I, 477 påkalla ingen vederläggning.

7 Jfr J. Schmidt Pluralbildungen d. idg. Neutr. p. 62 n.

8 Se om denna stam J. Schmidt KZ. XXV, 91 f.

9 Se dock v. Planta Gramm. d. osk.-umbr. Dial. p. ioi, Bronisch Die oskischen *• und *-Vocale p. 128.

10 Att em skulle vara en blott analogibildning efter quem (J. Schmidt Plu-ralb. p. 62 n.), anser jag osannolikt. — Ett bevis för att partikeln em representerar ursprungligt em, ej im kan man ock finna i id'em, om detta, såsom vanligenDen demonstrativa stammen e ê, som liksom andra prono-minala stammar äfven utan tillägg af något suffix i förlängd eller oförlängd form1 kunde fungera såsom lokalt eller temporalt adverb, deiktisk eller förstärkande partikel o. s. v., föreligger äfven i flere andra bildningar uti de italiska språken. Hit höra t. ex. den s. k. interjektionen e: e nos Läses iunate (Carm. fratr. Arv.2), e-depol, è-castor o. s. v., e-quidetn, osk. e-tanto, umbr. e-tantu, partiklarne ecce och ên, de sammansatta pronominalstammarne e-ko- (osk. eko-, ekso-, jfr gr. èxst, èxstvoc), e-so- (lat. erim = eum, umbr. es-to-) o. s. v.

Den lat. partikeln ecce har varit föremål för många förklaringsförsök, hvilka emellertid alla synas i mer eller mindre grad misslyckade, ecce kan t. ex. ej, såsom Fleckeisen antog3, vara uppkommet af ence, detta redan af det skäl, att ne i latin ej assimileras till cc. Konstlad är Ribbecks förklaring af ordet4 ur e-que-ce, som egentligen skulle betyda 'ah, vvie da'. Stowassers infall5, att ecce skulle vara ett grekiskt lånord = imp. è'ye, har tillräckligt vederlagts af Köhler6. Icke mycket sannolikare är Bachs åsigt7, enligt hvilken ecce skulle betyda 'se' och vara att fatta som en imperativ af den rot, som ingår uti oc-ulus. Denna rot rör sig nämligen i ö~ ö-serien och Visar ej annars vokalen e.

sker, år att så uppdela, samt quid-em (om quidetn knappast rigtigt BOcheler Wolfflins Arch. III, 145). id-em motsvaras nämligen ljud för ljud af sanskr. id-átn. Det här uppträdande postpositiva em är väl ej att skilja från den ofvan afhand* lade partikeln tm, ehuru denna i regeln är präpositiv. — Sanskr. imátn är ej, såsom ofta antagits (se t. ex. Thurneysen K. Z. XXVII, 175), att likställa med det lat. reduplicerade em-etn. intátn vore lat. imetn.

1 Jfr tS och té, dè och dê, nS och nê m. m. sådant, hvarom se förf. Stud. etym. p. 92, Idg. Forsen. II, 200 f., Brugmann Grundr. II, 787.

2 Jfr Pauli Altit. Stud. IV, 24.

8 Jahrb. 1862, p. 435 n. Jfr för öfrigt Pauli K. Z. XVIII, p. 37, Hand Turseltinus II, 342.

4 Beitr. z. Lehre v. d. lat. Part. p. 42 f.

5 Jahresber. d. k. k. Franz-Joseph Gymnasiums zu Wien 1891 p. XV ff. (cit. efter Köhler Wölfflins Arch. VIII, 221).

6 Anf. st. p. 221 ff.

7 Studem Stud. II, 388, jfr Vanicek Gr.-lat. Et. Wörterb, p. 10. För öfrigt har Bach på ett högst förtjenstfullt sätt behandlat partikelns bruk i det äldre latinet. Jfr ock Köhler uti Wölfflins Archiv V, 16 ff., Sonnenschein Exkurs till Rud. p. 187 f., Langen Beitr. p. 3 ff.O. Brugman anser ecce liksom eccum eccam, eccos, eccas såsom olika kasus af pronominalstammen eko- (= osk. eko-1). Men det torde vara svårt att bestämma, hvilken kasus eccè (med kort ê, jfr versslut som ecce me t. ex. Epid. 680, Merc. 131 o. s. v.) skulle vara. Icke heller blir dubbelkonsonanten cc på detta sätt förklarad. Hvad beträffar eccum eccam o. s. v., så synes mig Bach i sin afhandling om demonstrativpronomina2 på ett öfvertygande sätt hafva ådagalagt, att de likaväl som eccisiam, eccil-lum, eccillam, eccillud äro sammansättningar, dock ej af ecce eum etc, utan af ecce hum ecce ham etc. (jfr hunc af hum-ce o. s. v.3). — Corssen4, till hvilken Köhler anslutit sig5, betraktade ecce såsom sammansatt af en lokativus af pronominalstammen /- (js o. s. v.) samt partikeln ce. Formellt skulle väl denna åsigt kunna försvaras, då ju af /-stammar fans en lokativ på ê(i) 6. Men Corssens åsigt drabbas trots Köhlers räsonnemang af den invändningen, att stammen i- i latinet ej har deiktisk betydelse och ej heller förbindes med partikeln ce7. Af öfriga förmodanden om ursprunget af partikeln ecce må blott nämnas Whar-tons 8 och Kellers 9. Wharton sätter ecce = et + ce. Formellt otadligt (jfr ac af aic atque, siccus af silats: sitis o. s. v.), men ur betydelsens synpunkt betänkligt. Keller sammanställer ecce med det päligniska och oskiska ecic, ekik, men det långa loka-tiv-z-et borde ej ha synkoperats.

Mig synes enklast att förklara ecce såsom en kopulation af de båda demonstrativa partiklarne ê och ce (uti hi-ce hi-c

1 Se O. Brugmans afhandling 'Quemadmodum in iamb. senario Romani ueteres uerb. accent, cura numeris consoc* Them. VII.

2 Studemunds Studien II, 397 ff.

3 Jfr ock Skutsch Indog. Forsch. Anz. I, p. 28, Köhler Wölfflins Arch. VIII, 22i. — Att ecce (liksom em) 'styr* accusativus, bevisar naturligen alls icke, att det är en verbalform, utan blott, att det kunde uppfattas analogt med en sådan.

4 Ausspr.2 II, 636.

5 Wölfflins Archiv VIII, 230.

G Se Brugmann Grundr. II, 611 f.

7 Jfr Ritschl, Opusc. II, 455, Bach Studem. Stud. II. 398.

8 Etyma latina s. v.

9 Lat. Etymologien p. 41.o. s. v.)1. Dubbelkonsonanten i ecce är af samma art som den i Juppiter af Jupiter, succus af sxicus, bacca af bäca m. m. dylikt 2. På detta sätt blir ecce d. ä. ê-ce en nära slägting till partikeln em, med hvilken partikel det i fråga om betydelse och användning visar så stor öfverensstämmelse. — Hit höra äfven ecquis, ecquando m. m. = ê-quis, è-quando o. s. v. Jämte ècquis d. ä. ê-quis förekommer ècquis d. ä. è-quis. Understundom möter oss den varierande mätningen (såsom äfven med andra dylika variationer är fallet) i en och samma vers, t. ex.

Amph. 1020 Aperite höc : heus, ècquis hfc est? ecquis hoc áperit östidm?

Truc. 255 Ecquis hufc tutélam iánuaé gerit? ècquis fntus éxit?

o. s. v. 3. Detta ècquis = équis är väl ej att betrakta som en med êcquis = è-quis ursprungligen sidoordnad form, utan att bedöma i analogi med si-quidem i förhållande till si quidem, si-quis i förhållande till si quis o. s. v. 4. — Uti ecquis, ecquando o. s. v. har förmodligen partikeln è ursprungligen tjenat att hänvända uppmärksamheten på den följande frågan.

Så väl ock uti èn — è-n(e) (jfr qui-n af qui-ne, sin af sine o. s. v.0). Som bekant, användes partikeln èn i det äldre språket blott i frågor i förening med utnquam t. ex. Trin. 589

En umquam aspiciam te? — —

jfr Cist. I, 1, %% U., Men. 143, 925, Rud. 987, 1117, Terent. Phorm. 329, 348. I senare tid vidgades partikelns funktion i sammanhang med förblandningen med det deiktiska em 6.

1 ecce innehåller sålunda samma element som stammen Sko-, men är ej en kasus af detta. Tvärtom skulle man kunna säga, att eko- är ett deklineradt ~èce.

2 Se t. ex. Corssen Ausspr.8 II, 636, Brugmann Grundr. I, p. 464. Jfr äfven

ofvan p. 9 n. 2. Mätningen ècce, om hvilken Corssen talar, synes blott före*

komma under sådana förbållanden, att den faller under iambförkortningslagen,

t t. ex. séd èccutn eller sed èccum (deremot sed êccum). Jfr Muller Plaut. Pr os.

295 -*•# Bach Studem. Stud. II, 389 n.

8 Jfr t. ex. Muller Prosod. p. 424, Zander Vers. it. p. 64.

* Jfr ofvan p, 8 f.

6 Se ofvan p. 16.

6 SeRibbeck*Beitr. z. Lehre v. d. lat. Part. 34 ff., Köhler Wölfflins Arch. VI, 25 ff.

Den demonstrativa stammen e è finnes äfven representerad i grekiskan. Först i augmentet: è och i\ (det senare, som är att identifiera med lat. ê, t. ex. uti Tj-(/)stSif], att. éwpcov af •¾-Zb-paov o. s. v. *). Augmentet var från början ett sjelfständigt ord, efter all sannolikhet ett temporalt adverb med betydelsen 'då' eller dylikt (med afseende på vexlingen mellan lokal och temporal betydelse jfr t. ex. ibi = tum o. s. v.). Hit hör vidare partikeln t¾ interr. och affirm., det förstärkande postpositiva 7) o. s. v. Det gr. tê-yj är i någon mån analogt med det latinska ê-quis. Med èrcst-irj skulle man kanske våga jämföra det uti Carmen saliare restituerade2 quome = quom-e*. Jfr tam-e {lame in carmine posttum est pro tam Fest. p. 546 Thewr.). Deremot

höra èfcbw], tuvt] sannolikt ej hit, utan äro att uppdela i èfá-vY], tö-vy], der vy) enligt min åsigt motsvarar det hos Plautus förekommande affirmativa ne (jfr t. ex. tune såsom svar på ett egone?*).

Jämte è kan man ock vänta sig en annan form af vår pro-nominalstam, nämligen 0. Jfr dö (t. ex. uti dö-niquè) jämte dè (t. ex. uti dê-nique\ vö uti gr. /a>c (fteov /o>s)5 jämte vê (lat. ve, fi. vä), nö uti nön af nö-n(e) 6 jämte nê o. s. v. Detta ö skulle jag vilja finna uti det ofta såsom dunkelt betecknade ö-lim. Afledningsändelsen är att jämföra med den uti tä-/is, quä-lis. Den egentliga betydelsen af ölim är ingen annan än 'tum'. I synnerhet i det äldre språket användes ordet ofta såsom korrelat till ett quom, t. ex. Truc. 65

Nam nunc lenonum et scortorum plus est fere Quam olim muscarumst, quom caletur maxume jfr Mil. 2, Poen. 356, Trin. 5237. Betydelseutvecklingen från 'då' till 'fordom' belyses af ställen som Asin. 206

1 Jfr nu Brugmann Grundr. II, 861 f.

2 Jfr Zander Carm. sal. rell. p. 6, 34 f.

3 Annorlunda Zander anf. st. p. 35.

4 Se förf. Indog. Forsch. II, p. 217 f.

5 Se Havet Mélanges Renier p. 371, Wackernagel Beitr. z. Lehr. v. griech. Akzent p. 19.

6 nön låter sig ej ljudlagsenligt förklara ur ne oinom noenum. Deraf väntar man nun.

7 Se Brix till Trin. 523, Lorenz till Mil. 2, Meissner till Terent. Andr. 545.Aliara nunc mi orationem despoliato praedicas,

Aliam atque olim, quom inliciebas me ad te blande ac benedice

Terent. Andr. 545 Aliura esse censes nunc me atque olim, quom dabam?

jfr ibid. v. 883, Phorm. 912.1 Till betydelsen 'tum' stämmer ock olli = tum Lucil. inc. 152 = 1166 L. och på det bekanta stället Verg. Aen. I, 254

Olli subridens hominum såtor atque deorum Uoltu, quo caelum tempestatesque serenat, Oscula libauit natae, dehinc talia fatur

der olli bättre fattas såsom adverb än såsom dat. sing.2. Jfr vidare gl. cod. Vat. 3321 = Corp. glossar, latin. IV, 132, 11: ollii HU aut cui vel tunc, gl. ab absens ib. 418, i oli tunc; gl. affatim ib. 544, 6b ollii olli aut cui aut tunc. olli är lok. sing. af pronominet ollus (olle).

Men huru förhåller sig formellt detta ollus till olim? Efter Johannes von Rozwadowskys utredning3 synes knappast något tvifvel kunna råda derom, att ollus återgår på ett ol-no- (med afseende på assimilationen af In till // jfr collis i förhållande till xoXawo?, uallis i förhållande till aoXwv m. m.). Detta ol-no- åter beror på en kopulation af de pronominala stammarne ö-lo- och no-; ö uti ö-lo- förhåller sig till ö uti ö-lim såsom ê till è. Något omedelbart sammanhang mellan ollus och ölim består sålunda icke, såsom man ofta antagit.

Oklart är ille. Det vanliga antagandet, att ille skulle vara det efter analogien af iste och ipse ombildade olle, har icke mycket for sig. Enligt v. Rozwadowsky står ille för is-le. Om detta är rigtigt, må för tillfället lemnas derhän.

*

1 Ett ê 'tum* synes ligga till grund för fnord. ä-dr, á-öan 'olim*.

2 Se Harder uti Wölfflins Archiv f. lat. Lexikogr. II, 317.

3 Indog. Forsch. III, 264 ff.